

Η ΑΘΕΑΤΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Κυτταρική γνώση, λογική, εμπειρία και Άκτιστο

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος

Κεφάλαιο 1 — Η Κυτταρική Γνώση: Η γνώση πριν από τη λογική

Κεφάλαιο 2 — Οι δύο πορείες της ανθρώπινης γνώσης

Κεφάλαιο 3 — Η ερήμωση των χωριών και η υποτίμηση της βιωματικής γνώσης

Κεφάλαιο 4 — Το σώμα διδάσκει τον εγκέφαλο

Κεφάλαιο 5 — Η επανάληψη και η βιωματική γνώση

Κεφάλαιο 6 — Τα όρια της ανθρώπινης λογικής και η θεϊκή γνώση

Κεφάλαιο 7 — Το βίωμα ως ανώτερη γνώση

Κεφάλαιο 8 — Το σώμα, η μνήμη και η Άκτιστη πραγματικότητα

Κεφάλαιο 9 — Το τέλος της σωματικής γνώσης και η πνευματική πραγματικότητα

Επίλογος

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Από πολύ νωρίς στη ζωή μου με απασχολούσαν ερωτήματα σχετικά με τον άνθρωπο, τη ζωή, την ύλη και το πνεύμα. Η ουσιαστική όμως αφετηρία αυτής της αναζήτησης ήρθε μέσα από μια απλή συζήτηση στον χώρο της εργασίας μου.

Ήταν το 1996. Συζητούσα με έναν συνάδελφό μου για τη ζωή και την ανθρώπινη ύπαρξη. Εκείνος υποστήριζε ότι δεν υπάρχει πνεύμα. Θεωρούσε ότι χωρίς την ύλη δεν θα μπορούσε να υπάρξει ζωή και ότι, μέσα από φυσικές διεργασίες και τις κατάλληλες συνθήκες, η ύλη οδήγησε τελικά στην εμφάνιση της ζωής.

Η θέση αυτή γέννησε μέσα μου ένα ερώτημα:

Είναι δυνατόν κάτι άψυχο, κάτι που εγώ θεωρούσα κατώτερο, να δημιουργήσει από μόνο του το θαύμα της ζωής;

Και αμέσως ακολούθησε ένα δεύτερο, ακόμη πιο βασικό ερώτημα:

Τι είναι τελικά η ύλη;

Αυτό το απλό ερώτημα έγινε η αρχή μιας αναζήτησης που με συνοδεύει μέχρι σήμερα.

Άρχισα από τον ίδιο τον άνθρωπο. Το ανθρώπινο σώμα είναι υλικό και αισθητό και αποτελείται σε μεγάλο ποσοστό από νερό. Το νερό είναι H_2O : δύο άτομα υδρογόνου και ένα άτομο οξυγόνου.

Αλλά τι είναι τα άτομα;

Και αν προχωρήσουμε βαθύτερα, τι είναι τα σωματίδια από τα οποία περιγράφουμε την ύλη;

Η αναζήτησή μου έφθασε μέχρι το ηλεκτρόνιο. Η σημερινή φυσική το αντιμετωπίζει ως στοιχειώδες σωματίδιο και μέχρι σήμερα δεν έχει αποδειχθεί ότι διαθέτει μικρότερα συστατικά. Κι όμως έχει συγκεκριμένες ιδιότητες, όπως το ηλεκτρικό φορτίο.

Εδώ γεννήθηκε μέσα μου ένα ακόμη ερώτημα:

Αν μπορούσαμε να προχωρήσουμε βαθύτερα από εκεί όπου μπορεί να φθάσει σήμερα η επιστήμη, τι θα βρίσκαμε;

Υπάρχει ένα τελευταίο όριο της ύλης;

Ή μήπως αυτό που οι αισθήσεις μας αντιλαμβάνονται ως συμπαγή ύλη είναι μόνο μία όψη μιας πραγματικότητας πολύ βαθύτερης;

Παράλληλα, η μελέτη μου για το Σύμπαν με έφερε μπροστά σε κάτι εξίσου εντυπωσιακό. Η συνηθισμένη ύλη —η ύλη των άστρων, των πλανητών και του σώματός μας— αποτελεί μόνο ένα μικρό μέρος του συνολικού περιεχομένου του Σύμπαντος σύμφωνα με τη σύγχρονη κοσμολογία. Για το μεγαλύτερο μέρος χρησιμοποιούνται οι όροι σκοτεινή ύλη και σκοτεινή ενέργεια, των οποίων η βαθύτερη φύση εξακολουθεί να ερευνάται.

Δεν υποστηρίζω ότι η επιστήμη απέδειξε πως η σκοτεινή ύλη ή η σκοτεινή ενέργεια είναι ο Θεός. Αυτό θα ήταν διαφορετικό από αυτό που γνωρίζουμε επιστημονικά.

Από αυτό το σημείο και μετά αρχίζει η δική μου φιλοσοφική και πνευματική θεώρηση.

Για μένα ο αισθητός κόσμος δεν εξαντλεί ολόκληρη την πραγματικότητα. Το κτιστό και αισθητό δεν είναι η πρώτη αιτία της ύπαρξης.

Η σκέψη μου ακολουθεί την αντίθετη κατεύθυνση από εκείνη που είχε προτείνει τότε ο συνάδελφός μου:

Δεν	δημιουργεί	η	ύλη	το	Πνεύμα.
Το	Πνεύμα	προηγείται	της	ύλης.	
Το Άκτιστο	προηγείται	του κτιστού.			

Το κτιστό και αισθητό έχει την αρχή του, κατά τη δική μου πίστη και θεώρηση, στο Άκτιστο.

Και για την ανθρώπινη ύπαρξη η σκέψη μου γίνεται ακόμη πιο συγκεκριμένη.

Ο άνθρωπος δεν είναι για μένα απλώς ένα σύνολο υλικών στοιχείων που, όταν οργανώθηκαν με έναν συγκεκριμένο τρόπο, δημιούργησαν το θαύμα της ζωής και κατόπιν το πνεύμα.

Αναζητώντας την πρώτη και βαθύτερη αιτία της ανθρώπινης ύπαρξης, δεν καταλήγω στην ύλη.

Καταλήγω στο Άκτιστο — στον Θεό.

Αυτό δεν το παρουσιάζω ως αποτέλεσμα εργαστηριακού πειράματος. Είναι το συμπέρασμα της δικής μου φιλοσοφικής και πνευματικής πορείας.

Από εδώ προκύπτει και ένας δεύτερος μεγάλος άξονας της σκέψης μου: η γνώση.

Ο άνθρωπος δεν γνωρίζει μόνο με τη λογική του. Πριν ακόμη αναπτυχθεί πλήρως η λογική ικανότητα του παιδιού, το σώμα ήδη μαθαίνει.

Το νεογέννητο προσαρμόζεται σε έναν εντελώς καινούργιο κόσμο. Αναπνέει, τρέφεται, κινείται και δέχεται συνεχώς πληροφορίες από το περιβάλλον του.

Αυτή την πρωταρχική δυνατότητα μάθησης την ονομάζω κυτταρική ικανότητα γνώσης.

Η βασική μου θέση είναι:

Πρώτα μαθαίνει το σώμα.

Η εμπειρία και το βίωμα προηγούνται σε μεγάλο βαθμό της συνειδητής λογικής επεξεργασίας. Αργότερα ο εγκέφαλος οργανώνει, ερμηνεύει και χρησιμοποιεί λογικά ένα μέρος αυτής της πληροφορίας.

Γι' αυτό διακρίνω δύο διαφορετικές, αλλά συνεργαζόμενες μορφές γνώσης: την κυτταρική και βιωματική γνώση και τη λογική γνώση.

Από αυτή τη διάκριση γεννήθηκαν τα ερωτήματά μου για την παιδεία.

Μήπως προσπαθούμε πολύ νωρίς να γεμίσουμε τον εγκέφαλο του παιδιού με λογικές πληροφορίες, παραμελώντας τη γνώση που αποκτά μέσα από το σώμα, την κίνηση και το βίωμα;

Μήπως το παιδί πρέπει πρώτα να ζήσει, να κινηθεί, να αγγίξει, να δοκιμάσει, να δημιουργήσει, να αποτύχει και να επαναλάβει, και ύστερα να μετατρέψει αυτή την εμπειρία σε συνειδητή λογική γνώση;

Από την παρατήρηση του ανθρώπου η σκέψη μου πέρασε και στην παρατήρηση της κοινωνίας.

Έτσι, ένα ερώτημα που γεννήθηκε πριν από χρόνια σε μια συζήτηση ανάμεσα σε δύο συναδέλφους έγινε σταδιακά μια πολύ ευρύτερη αναζήτηση:

Τι	είναι	ύλη;
Τι	είναι	ζωή;
Τι	είναι	γνώση;
Τι	είναι	άνθρωπος;

Και ποια είναι η σχέση του ανθρώπου με την πραγματικότητα που δεν μπορεί να συλλάβει μόνο με τις αισθήσεις και τη λογική του;

Δεν γράφω αυτό το βιβλίο για να επιβάλω τις απαντήσεις μου.

Καταθέτω μια πορεία σκέψης.

Μια προσπάθεια να συνδέσω όσα έζησα, όσα παρατήρησα, όσα μελέτησα και όσα πίστεψα.

Και πίσω από ολόκληρη αυτή την πορεία βρίσκεται μία κεντρική πεποίθηση:

Ο άνθρωπος δεν είναι μόνο αυτό που βλέπουμε. Δεν μαθαίνει μόνο με τον εγκέφαλό του. Μαθαίνει με ολόκληρη την ύπαρξή του.

Και η βαθύτερη αιτία αυτής της ύπαρξης, κατά τη δική μου πίστη και θεώρηση, δεν βρίσκεται στο κτιστό.

Βρίσκεται στο Άκτιστο — στον Θεό.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η Κυτταρική Γνώση — Η γνώση πριν από τη λογική

Ο άνθρωπος έρχεται στον κόσμο χωρίς να γνωρίζει ακόμη τη γλώσσα, χωρίς συνειδητή εμπειρία και χωρίς την αναπτυγμένη λογική του ενήλικου ανθρώπου. Κι όμως, από την πρώτη στιγμή της ζωής του, το σώμα του είναι ικανό να εκτελεί εξαιρετικά πολύπλοκες λειτουργίες.

Με τη γέννηση συμβαίνει μία από τις μεγαλύτερες μεταβάσεις της ανθρώπινης ζωής. Μέσα στη μήτρα το έμβρυο δεν αναπνέει αέρα με τους πνεύμονές του. Το οξυγόνο φτάνει σε αυτό μέσω του πλακούντα. Μετά τη γέννηση, όμως, το νεογέννητο περνά μέσα σε ελάχιστο χρόνο σε έναν εντελώς διαφορετικό τρόπο ζωής.

Οι πνεύμονες ανοίγουν, αρχίζει η αναπνοή και η κυκλοφορία προσαρμόζεται στη ζωή έξω από τη μήτρα. Όλα αυτά συμβαίνουν χωρίς το παιδί να τα έχει διδαχθεί και χωρίς να μπορεί να τα κατανοήσει λογικά.

Εδώ βρίσκεται η αφετηρία της σκέψης μου.

1. Η γνώση που προηγείται της σκέψης

Ονομάζω κυτταρική γνώση εκείνη τη μορφή βιολογικής πληροφορίας, οργάνωσης και προσαρμογής που υπάρχει στο σώμα πριν ακόμη αναπτυχθεί η συνειδητή λογική σκέψη.

Δεν υποστηρίζω ότι ένα κύτταρο «σκέφτεται» όπως ο εγκέφαλος. Χρησιμοποιώ τη λέξη γνώση με μια ευρύτερη, φιλοσοφική έννοια: ως την ικανότητα του ζωντανού οργανισμού να οργανώνεται, να ανταποκρίνεται και να προσαρμόζεται χωρίς να προηγείται συνειδητή σκέψη.

Το νεογέννητο δεν γνωρίζει τι είναι ο πνεύμονας, τι είναι το οξυγόνο ή τι είναι η αναπνοή. Κι όμως, αναπνέει.

Πόση γνώση υπάρχει μέσα στη ζωή πριν ακόμη εμφανιστεί η λογική γνώση;

2. Κυτταρική γνώση και κυτταρική ικανότητα

Θεωρώ χρήσιμο να διακρίνω δύο έννοιες. Η πρώτη είναι η κυτταρική γνώση: η βιολογική πληροφορία και η οργανωμένη λειτουργία του ζωντανού οργανισμού. Η δεύτερη είναι η κυτταρική ικανότητα: η δυνατότητα του οργανισμού να προσαρμόζεται και, με τη δική μου ευρύτερη έννοια του όρου, να «μαθαίνει» από την επαφή του με τον κόσμο.

Στη δική μου φιλοσοφική θεώρηση, η κυτταρική ικανότητα βρίσκεται στο υψηλότερο σημείο της στην αρχή της ζωής. Το παιδί δεν διαθέτει ακόμη ανεπτυγμένη λογική, αλλά διαθέτει τεράστια ικανότητα προσαρμογής.

Βλέπει, ακούει, αγγίζει, κινείται, δοκιμάζει, αποτυγχάνει και επαναλαμβάνει. Πριν μάθει να εξηγή τον κόσμο, μαθαίνει να ζει μέσα σε αυτόν.

3. Το σώμα ως πρώτος δάσκαλος

Στα πρώτα χρόνια της ζωής η μάθηση είναι σε μεγάλο βαθμό βιωματική. Το παιδί δεν μαθαίνει πρώτα με ορισμούς. Μαθαίνει με το σώμα.

Πέφτει και ξανασηκώνεται. Αγγίζει και αισθάνεται. Ακούει και μιμείται. Κινείται και διορθώνει την κίνησή του. Επαναλαμβάνει μέχρι μια πράξη να γίνει φυσική.

Η επιστήμη περιγράφει πλευρές αυτών των φαινομένων με έννοιες όπως η κινητική μάθηση, η διαδικαστική μνήμη και η νευροπλαστικότητα. Εγώ εξετάζω φιλοσοφικά τι σημαίνει αυτή η βαθιά σχέση ανάμεσα στο σώμα, την εμπειρία και τη γνώση.

4. Η άνοδος της λογικής

Καθώς το παιδί μεγαλώνει, εμφανίζεται όλο και ισχυρότερα ένας δεύτερος τρόπος κατανόησης: η λογική γνώση. Το παιδί αρχίζει όχι μόνο να πράττει, αλλά και να ρωτά «γιατί;».

Αρχίζει να συνδέει αιτίες και αποτελέσματα, να συγκρίνει, να σχεδιάζει, να κρίνει και αργότερα να δημιουργεί αφηρημένες έννοιες.

Έτσι βλέπω την ανθρώπινη ανάπτυξη σαν τη συνάντηση δύο μεγάλων δυνάμεων: της βιωματικής-σωματικής γνώσης και της

λογικής γνώσης. Δεν θεωρώ ότι η μία καταργεί την άλλη. Η ολοκλήρωση του ανθρώπου προϋποθέτει τη συνεργασία τους.

5. Η εμπειρία και το μεγάλο ερώτημα

Μεγαλώνοντας, ο άνθρωπος αποκτά εμπειρία. Η εργασία, η οικογένεια, οι ανθρώπινες σχέσεις, οι δυσκολίες, οι αποτυχίες και οι επιτυχίες δημιουργούν μια γνώση που πολλές φορές δεν μπορεί να αποδοθεί ολόκληρη με λόγια.

Ο έμπειρος τεχνίτης πολλές φορές «βλέπει» το πρόβλημα πριν το αναλύσει. Ένας άνθρωπος με μεγάλη εμπειρία μπορεί να αισθανθεί ότι μια κατάσταση οδηγείται σε λάθος δρόμο πριν ακόμη μπορέσει να εξηγήσει πλήρως το γιατί.

Αν το σώμα και ο εγκέφαλος μεταβάλλονται μέσα από την εμπειρία και την επανάληψη, τότε η γνώση δεν είναι μόνο κάτι που πηγαιίνει από τον εγκέφαλο προς το σώμα. Υπάρχει και η αντίστροφη κατεύθυνση: το σώμα δίνει συνεχώς πληροφορία στον εγκέφαλο.

Ίσως η γνώση να μην αρχίζει όταν ο άνθρωπος μαθαίνει να σκέφτεται. Ίσως η σκέψη να είναι ένα μεταγενέστερο κεφάλαιο μιας γνώσης που έχει ήδη αρχίσει από την πρώτη στιγμή της ζωής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Οι δύο πορείες της ανθρώπινης γνώσης

Στο προηγούμενο κεφάλαιο υποστήριξα ότι η γνώση του ανθρώπου δεν αρχίζει με τη λογική. Πριν ακόμη το παιδί μπορέσει να σκεφτεί συνειδητά, το σώμα του ήδη λειτουργεί, προσαρμόζεται και, με την ευρύτερη έννοια που χρησιμοποιώ, μαθαίνει.

Η ανθρώπινη ανάπτυξη χαρακτηρίζεται από δύο διαφορετικές αλλά αλληλένδετες πορείες: την κυτταρική-βιωματική ικανότητα και τη λογική ικανότητα.

Η κυτταρική ικανότητα ξεκινά, κατά τη θεωρία μου, από το υψηλότερο επίπεδο της και σταδιακά μειώνεται. Η λογική ικανότητα ακολουθεί την αντίθετη πορεία: στη γέννηση βρίσκεται σε πολύ χαμηλό επίπεδο και αναπτύσσεται καθώς μεγαλώνει ο άνθρωπος.

1. Η κυτταρική ικανότητα — Η πρώτη αναπνοή

Θεωρώ ότι τη στιγμή της γέννησης η κυτταρική ικανότητα του ανθρώπου βρίσκεται στο μέγιστο σημείο της. Η πρώτη αναπνοή αποτελεί για μένα το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα.

Μέσα στη μήτρα το έμβρυο δεν αναπνέει αέρα με τους πνεύμονές του. Με τη γέννηση έρχεται σε ένα διαφορετικό περιβάλλον και αρχίζει να αναπνέει. Δεν γνωρίζει λογικά τι είναι πνεύμονας, οξυγόνο ή αναπνοή. Δεν μπορεί να σκεφτεί «τώρα πρέπει να αναπνεύσω». Κι όμως, αναπνέει.

Επιστημονικά, η έναρξη της αναπνοής οφείλεται σε έμφυτους νευροβιολογικούς και φυσιολογικούς μηχανισμούς και δεν αποτελεί συνειδητή μάθηση. Εδώ αρχίζει η δική μου φιλοσοφική υπόθεση: θεωρώ ότι αυτή η πρώτη ενστικτώδης λειτουργία φανερώνει την τεράστια κυτταρική ικανότητα που διαθέτει ο άνθρωπος κατά τη γέννησή του.

Πριν ακόμη μάθει να εξηγεί τη ζωή, έχει ήδη αρχίσει να μαθαίνει πώς να ζει.

2. Η προσαρμογή των εσωτερικών λειτουργιών

Η πρώτη αναπνοή είναι μόνο η αρχή. Μετά τη γέννηση ολόκληρος ο οργανισμός προσαρμόζεται σε έναν καινούργιο κόσμο.

Στην αρχή το βρέφος τρέφεται με γάλα. Αργότερα έρχεται σε επαφή με νερό και σταδιακά με διαφορετικές και πιο στερεές τροφές. Το πεπτικό και μεταβολικό σύστημα συμμετέχει στην επεξεργασία αυτών των διαφορετικών ουσιών.

Το σώμα δεν σκέφτεται λογικά «αυτό είναι γάλα, αυτό είναι νερό, αυτή είναι στερεά τροφή». Διαθέτει όμως βιολογικούς μηχανισμούς που αναγνωρίζουν διαφορετικά συστατικά, ενεργοποιούν κατάλληλες διαδικασίες πέψης και απορρόφησης και προσαρμόζονται καθώς αλλάζει η διατροφή.

Παράλληλα διαμορφώνεται το εντερικό μικροβίωμα, μια πολύπλοκη κοινότητα μικροοργανισμών που μεταβάλλεται καθώς το παιδί μεγαλώνει, αλλάζει διατροφή και έρχεται σε επαφή με το περιβάλλον.

Η επιστήμη περιγράφει αυτές τις διαδικασίες ως ανάπτυξη, ωρίμανση, ρύθμιση και βιολογική προσαρμογή. Εγώ θέτω το φιλοσοφικό ερώτημα: μήπως αυτή η ικανότητα του οργανισμού να δέχεται πληροφορίες από το περιβάλλον, να αντιδρά και να μεταβάλλει τη λειτουργία του είναι μια πρωταρχική μορφή γνώσης του ζωντανού οργανισμού;

Όταν η λογική ικανότητα βρίσκεται στο χαμηλότερο σημείο της, η ικανότητα του οργανισμού να προσαρμόζεται στον καινούργιο κόσμο είναι τεράστια.

3. Η ανάπτυξη της λογικής

Η λογική ακολουθεί διαφορετική διαδρομή. Καθώς το παιδί μεγαλώνει, μαθαίνει τη γλώσσα, συνδέει γεγονότα, αναγνωρίζει αιτίες και αποτελέσματα, συγκρίνει, ρωτά, επιλέγει, προβλέπει και κρίνει.

Κυτταρική-βιωματική ικανότητα: μέγιστη στη γέννηση → σταδιακή μείωση.
Λογική ικανότητα: ελάχιστη στη γέννηση → σταδιακή αύξηση.

4. Η παιδική ηλικία και η εφηβεία

Μέχρι την εφηβεία θεωρώ ότι η βιωματική μάθηση έχει ιδιαίτερα μεγάλη σημασία. Το παιδί μαθαίνει μέσα από την κίνηση, το παιχνίδι, την παρατήρηση, τη μίμηση, την επανάληψη, τα λάθη του και την επαφή με τον πραγματικό κόσμο.

Περίπου γύρω στα δεκαπέντε χρόνια τοποθετώ συμβολικά τη μεγάλη αντιστροφή. Στο θεωρητικό μου μοντέλο η κυτταρική-βιωματική ικανότητα περνά κάτω από το 50%, ενώ η λογική ικανότητα περνά πάνω από το 50%.

Τα ποσοστά αυτά δεν τα παρουσιάζω ως επιστημονικά μετρημένες βιολογικές τιμές. Τα χρησιμοποιώ για να περιγράψω σχηματικά τη μετάβαση που προτείνει η θεωρία μου.

Πρώτα βιώνω. Μετά παρατηρώ. Έπειτα αναρωτιέμαι. Και τελικά καταλαβαίνω λογικά.

5. Ένα διαφορετικό σχολείο μέχρι την εφηβεία

Αν αυτή η θεωρία έχει βάση ως κατεύθυνση, τότε πρέπει να ξανασκεφτούμε και τον τρόπο με τον οποίο εκπαιδεύουμε τα παιδιά. Πιστεύω ότι μέχρι την εφηβεία το σχολείο πρέπει να είναι περισσότερο σχολείο εμπειρίας και λιγότερο σχολείο απομνημόνευσης.

Το παιδί πρέπει να βλέπει, να αγγίζει, να κινείται, να κατασκευάζει, να δοκιμάζει, να κάνει λάθος, να διορθώνει και να ξαναδοκιμάζει.

Ένα παιδί μπορεί να διαβάσει πώς φυτρώνει ένας σπόρος. Μπορεί όμως και να τον φυτέψει, να τον ποτίσει και να παρακολουθήσει την ανάπτυξή του. Στην πρώτη περίπτωση αποκτά μια πληροφορία. Στη δεύτερη αποκτά μια εμπειρία.

Πρώτα το βίωμα. Μετά η παρατήρηση. Έπειτα η ερώτηση. Τέλος η λογική εξήγηση.

6. Το σχολείο ως μικρογραφία της ζωής

Φαντάζομαι ένα σχολείο που δεν περιορίζεται στην αίθουσα, στο θρανίο και στον πίνακα: με κήπο, εργαστήριο, κατασκευές, μουσική,

τέχνη, άθληση, πειράματα και επαφή με τη φύση και την πραγματική ζωή.

Το παιδί μπορεί να καλλιεργεί ένα φυτό και να μαθαίνει βιολογία, να κατασκευάζει ένα αντικείμενο και να συναντά στην πράξη τη γεωμετρία και τη φυσική, να κάνει ένα πείραμα πριν απομνημονεύσει τον επιστημονικό ορισμό, να μαθαίνει βασικές οικονομικές έννοιες μέσα από πραγματικά παραδείγματα και να μαθαίνει τη συνεργασία συμμετέχοντας σε ομάδα.

Σε ένα τέτοιο σχολείο αλλάζει και η έννοια του λάθους. Το παιδί που δοκιμάζει και αποτυγχάνει δεν έχασε τον χρόνο του. Παρατηρεί, διορθώνει, ξαναπροσπαθεί και μέσα από αυτή τη διαδικασία αποκτά εμπειρία.

7. Ο δάσκαλος αλλάζει ρόλο

Ο δάσκαλος παραμένει απαραίτητος, αλλά δεν είναι μόνο εκείνος που μεταδίδει πληροφορίες. Δημιουργεί τις κατάλληλες συνθήκες ώστε το παιδί να ανακαλύψει τη γνώση. Δείχνει, ρωτά, καθοδηγεί, αφήνει το παιδί να προσπαθήσει και, όταν έρθει η κατάλληλη στιγμή, εξηγεί τη θεωρία πίσω από αυτό που παρατήρησε.

8. Μετά τα δεκαπέντε

Κατά τη δική μου θεώρηση, όταν το παιδί δεν έχει αρκετές ευκαιρίες να μάθει με την πράξη, δεν αξιοποιεί πλήρως την ιδιαίτερα μεγάλη βιωματική ικανότητα της παιδικής ηλικίας. Μπορεί να συνεχίσει να μαθαίνει αργότερα, αλλά αυτή η πρώιμη δυνατότητα περιορίζεται σταδιακά και η μάθηση χρειάζεται περισσότερη εξάσκηση.

Αυτή είναι η ερμηνεία μου για την πορεία της μάθησης και όχι ένα επιστημονικά μετρημένο ποσοστό για κάθε παιδί.

Μετά την εφηβεία μπορεί σταδιακά να αυξάνεται η λογική και θεωρητική πλευρά της εκπαίδευσης. Ο νέος μπορεί περισσότερο να αναλύει, να συγκρίνει, να αναζητά αιτίες, να επιχειρηματολογεί, να εξετάζει διαφορετικές απόψεις, να αμφισβητεί και να ζητά αποδείξεις.

Η εμπειρία όμως δεν εγκαταλείπεται. Τώρα μπορεί να συνεργάζεται ακόμη περισσότερο με τη λογική.

Εμπειρία + Λογική = βαθύτερη γνώση.
Από το «κάνω και μαθαίνω» στο «κάνω, σκέφτομαι και καταλαβαίνω».

9. Τα μικρά και τα μεγάλα μπαλόνια

Για να εξηγήσω μία ακόμη πλευρά της θεωρίας μου, χρησιμοποιώ την εικόνα ενός μπαλονιού. Δεν έχουν όλα τα μπαλόνια το ίδιο μέγεθος. Υπάρχουν μικρά μπαλόνια που χρειάζονται λίγο αέρα για να γεμίσουν και μεγάλα που χρειάζονται πολύ περισσότερο.

Το μικρό μπαλόνι δεν είναι ελαττωματικό επειδή είναι μικρό. Απλώς είναι διαφορετικό. Αν προσπαθήσουμε να βάλουμε σε ένα μικρό μπαλόνι την ποσότητα αέρα που χωρά ένα μεγάλο, δεν θα το κάνουμε μεγάλο. Θα το πιάσουμε μέχρι να σκάσει.

Κάπως έτσι βλέπω ένα από τα προβλήματα της σύγχρονης εκπαίδευσης. Η κοινωνία πολλές φορές περιμένει από όλους τους νέους την ίδια διαδρομή: πτυχίο, μεταπτυχιακό, ξένες γλώσσες, πιστοποιήσεις και συνεχώς περισσότερα προσόντα.

Δεν εννοώ ότι τα πολλά πτυχία προκαλούν από μόνα τους ασθένεια. Η θέση μου είναι ότι όταν η συνεχής απαίτηση για επιδόσεις ξεπερνά τις δυνατότητες, τις κλίσεις και τις αντοχές ενός παιδιού, μπορεί να δημιουργήσει μεγάλη πίεση και εξάντληση.

Η εκπαίδευση δεν πρέπει να συνθλίβει τον άνθρωπο στο όνομα της επιτυχίας.

10. Τα προσόντα δεν είναι ο άνθρωπος

Ένας άνθρωπος με μεταπτυχιακό δεν έχει μεγαλύτερη ανθρώπινη αξία από έναν καλό τεχνίτη. Και ένας άνθρωπος χωρίς πανεπιστημιακό πτυχίο δεν είναι αποτυχημένος.

Η κοινωνία χρειάζεται επιστήμονες και τεχνίτες, γιατρούς και γεωργούς, ανθρώπους της θεωρίας και ανθρώπους της πράξης. Η διαφορετικότητα των ικανοτήτων δεν αποτελεί αδυναμία της κοινωνίας. Αποτελεί δύναμή της.

Το ερώτημα δεν είναι μόνο «Πόσα προσόντα απέκτησες;» αλλά «Ανακάλυψες τις δυνατότητές σου και έμαθες να τις χρησιμοποιείς δημιουργικά;»

11. Η παιδεία πρέπει να ακολουθεί τον άνθρωπο

Συνοψίζω την εκπαιδευτική μου θέση σε τρεις αρχές:

Πρώτον: να εκπαιδεύουμε σύμφωνα με την ηλικία. Στην παιδική ηλικία περισσότερο βίωμα, κίνηση και πράξη. Καθώς αναπτύσσεται η λογική, περισσότερη ανάλυση, θεωρία και επιχειρηματολογία.

Δεύτερον: να εκπαιδεύουμε σύμφωνα με τον άνθρωπο. Να αναζητούμε τις ιδιαίτερες δυνατότητες και κλίσεις κάθε παιδιού και να μην απαιτούμε από όλα τα παιδιά να ακολουθήσουν την ίδια πορεία.

Τρίτον: να μη συγχέουμε τη μόρφωση με τη συσσώρευση προσόντων. Η πραγματική μόρφωση δεν μετριέται μόνο από τους τίτλους, αλλά και από την ικανότητα του ανθρώπου να χρησιμοποιεί δημιουργικά αυτά που γνωρίζει.

12. Ο σκοπός του σχολείου

Το σχολείο δεν πρέπει να λειτουργεί σαν εργοστάσιο που παραλαμβάνει διαφορετικά παιδιά και προσπαθεί να παράγει πανομοιότυπους ενήλικες. Πρέπει να είναι ένας χώρος όπου το παιδί ανακαλύπτει τον κόσμο και συγχρόνως ανακαλύπτει τον εαυτό του μέσα στον κόσμο.

Δεν χρειάζεται κάθε παιδί να γίνει επιστήμονας ή τεχνίτης. Χρειάζεται όμως κάθε παιδί να έχει την ευκαιρία να ανακαλύψει πού βρίσκεται η δική του δύναμη.

Η παιδεία δεν πρέπει να αποφασίζει τι πρέπει να γίνει το παιδί, αλλά να το βοηθά να ανακαλύψει τι μπορεί να γίνει.

Επίλογος

Στο κεφάλαιο αυτό προσπάθησα να παρουσιάσω τη σχέση ανάμεσα στην κυτταρική-βιωματική και στη λογική ικανότητα και να εξετάσω τι μπορεί να σημαίνει αυτή η σχέση για την εκπαίδευση.

Στην αρχή της ζωής κυριαρχεί, σύμφωνα με τη θεωρία μου, η κυτταρική-βιωματική ικανότητα. Η λογική αναπτύσσεται σταδιακά. Στην εφηβεία τοποθετώ το σημείο της αντιστροφής: η κυτταρική ικανότητα περνά κάτω από το 50% και η λογική πάνω από το 50%.

Αργότερα η λογική συναντά τη συσσωρευμένη εμπειρία της ζωής. Υπάρχουν πράγματα που ένας έμπειρος άνθρωπος γνωρίζει χωρίς να μπορεί πάντοτε να εξηγήσει αμέσως πώς τα γνωρίζει.

Από αυτό το ερώτημα ξεκινά το Κεφάλαιο 3: Η εμπειρική γνώση
— Όταν γνωρίζουμε πριν εξηγήσουμε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο

Η ερήμωση των χωριών και η υποτίμηση της βιωματικής γνώσης

1. Η απομάκρυνση του ανθρώπου από τη βιωματική γνώση

Ο άνθρωπος γεννιέται με μια εξαιρετικά μεγάλη κυτταρική ικανότητα γνώσης. Από την πρώτη στιγμή της ζωής του αρχίζει να γνωρίζει τον κόσμο μέσα από το σώμα του, τις αισθήσεις του, τις κινήσεις του και τις προσωπικές του εμπειρίες.

Κατά τη φιλοσοφική μου θεώρηση, η κυτταρική γνώση είναι θεϊκή, ενώ η λογική γνώση είναι ανθρώπινη. Πρόκειται για δύο διαφορετικές μορφές γνώσης, με διαφορετική προέλευση.

Η βιωματική γνώση δεν αποκτάται από τα βιβλία. Αποκτάται αποκλειστικά μέσα από το ίδιο το βίωμα, τη δράση, τις αισθήσεις και την προσωπική εμπειρία.

Το σώμα και ο εγκέφαλος αποκτούν γνώση παράλληλα. Το σώμα μαθαίνει να εκτελεί κινήσεις και λειτουργίες, ενώ ο εγκέφαλος δέχεται και οργανώνει τις πληροφορίες.

Πρώτα μαθαίνει το σώμα και από το σώμα μαθαίνει ο εγκέφαλος.

Η ανθρώπινη κοινωνία, όμως, έχει απομακρυνθεί σταδιακά από αυτή τη μορφή γνώσης, δίνοντας ολοένα μεγαλύτερη σημασία στη θεωρητική εκπαίδευση.

2. Η κυτταρική και η λογική ικανότητα του παιδιού

Σύμφωνα με το θεωρητικό μου μοντέλο, η κυτταρική ικανότητα γνώσης βρίσκεται στο μέγιστο κατά τη γέννηση και σταδιακά μειώνεται με την ηλικία.

Αντίθετα, η λογική ικανότητα, με την έννοια της συνειδητής σκέψης, είναι αρχικά ελάχιστα ανεπτυγμένη και αυξάνεται σταδιακά.

Μέχρι περίπου τα 12 χρόνια το παιδί διαθέτει ιδιαίτερα μεγάλη βιωματική ικανότητα. Περίπου στα 15 χρόνια, η λογική ικανότητα ξεπερνά το 50% της μέγιστης ανάπτυξής της, σύμφωνα με τη δική μου θεωρητική καμπύλη.

Τα ποσοστά αυτά αποτελούν μέρος της προσωπικής μου φιλοσοφικής πρότασης και όχι επιστημονικά επιβεβαιωμένες μετρήσεις.

Επομένως, θεωρώ ότι η εκπαίδευση πρέπει να ακολουθεί την πορεία ανάπτυξης του παιδιού και όχι να απαιτεί από αυτό να λειτουργεί πρόωρα σαν ενήλικος.

3. Ο διαχρονικός λόγος του Χριστού και η πνευματική ανάπτυξη του παιδιού

Ο Χριστός είπε: «Άφετε τὰ παιδιά ἔρχεσθαι πρὸς με, καὶ μὴ κωλύετε αὐτά» (Μάρκος 10:14).

Πιστεύω ότι ο λόγος αυτός είναι διαχρονικός και έχει βαθύτερη σημασία για την ανατροφή και την εκπαίδευση του ανθρώπου.

Κατά τη δική μου φιλοσοφική ερμηνεία, το παιδί πρέπει πρώτα να γνωρίσει τον Θεό και τον πνευματικό άνθρωπο και έπειτα να γνωρίσει την υπόλοιπη ανθρώπινη κοινωνία.

Το παιδί γεννιέται με τη μέγιστη κυτταρική ικανότητα γνώσης, την οποία θεωρώ θεϊκή. Πριν ακόμη αναπτύξει τη συνειδητή λογική του, γνωρίζει τον κόσμο βιωματικά.

Πιστεύω ότι μέχρι περίπου τα 12–15 χρόνια η εκπαίδευση πρέπει να δίνει προτεραιότητα στην πνευματική και βιωματική καλλιέργεια.

Μετά την ηλικία αυτή, καθώς αναπτύσσεται περισσότερο η συνειδητή λογική, ο νέος μπορεί να γνωρίσει βαθύτερα την ανθρώπινη κοινωνία, τους κανόνες και τις απαιτήσεις της.

Η πνευματική καλλιέργεια δεν πρέπει να εμποδίζει τη λογική ανάπτυξη. Πρέπει να προηγείται ως θεμέλιο πάνω στο οποίο θα οικοδομηθεί η μετέπειτα ανθρώπινη γνώση.

Η θεϊκή γνώση προηγείται. Η ανθρώπινη λογική ακολουθεί.

Αυτή είναι η προσωπική μου ερμηνεία του ευαγγελικού λόγου και όχι η καθιερωμένη ερμηνεία του συγκεκριμένου χωρίου.

4. Η πρόωρη λογική εκπαίδευση και η δημιουργία του εγωισμού

Κατά τη φιλοσοφική μου θεώρηση, όταν η εκπαίδευση, ήδη από την ηλικία των έξι ετών, δίνει υπερβολική βαρύτητα στη λογική γνώση και περιορίζει τη βιωματική, υπάρχει ο κίνδυνος να καλλιεργήσει ανθρώπους με υπερβολική εμπιστοσύνη στις διανοητικές τους ικανότητες.

Το παιδί μαθαίνει να πιστεύει ότι με τη λογική του μπορεί να γνωρίσει, να ελέγξει και να καθορίσει τα πάντα. Έτσι, μεγαλώνοντας, μπορεί να δυσκολεύεται να αναγνωρίσει τις αδυναμίες του και τα φυσικά όρια των δυνατοτήτων του.

Αναπτύσσει την πεποίθηση ότι είναι παντοδύναμο, ότι μπορεί να πραγματοποιήσει οτιδήποτε επιθυμεί και ότι η πορεία της ζωής του εξαρτάται αποκλειστικά από τις δικές του αποφάσεις.

Αντίθετα, η βιωματική γνώση φέρνει τον άνθρωπο αντιμέτωπο με την πραγματικότητα. Μέσα από την προσωπική εμπειρία ανακαλύπτει όχι μόνο τις δυνατότητές του αλλά και τις αδυναμίες του.

Η λογική χωρίς την εμπειρία μπορεί να οδηγήσει στην ψευδαίσθηση της παντοδυναμίας. Το βίωμα διδάσκει στον άνθρωπο και τα όριά του.

Η ανθρώπινη λογική είναι δώρο του Θεού, αλλά δεν είναι ανώτερη από τη θεϊκή κυτταρική γνώση.

Η θέση αυτή αποτελεί φιλοσοφική υπόθεση και δεν σημαίνει ότι έχει επιστημονικά αποδειχθεί πως η λογική εκπαίδευση προκαλεί από μόνη της εγωισμό.

5. Ο Διαφωτισμός και η υπερβολική έμφαση στη λογική

Ο Διαφωτισμός συνέβαλε σημαντικά στην ανάπτυξη της επιστήμης, της κριτικής σκέψης και της ανθρώπινης ελευθερίας. Δεν ήταν όλοι οι διαφωτιστές άθεοι ούτε είχαν όλοι τις ίδιες φιλοσοφικές αντιλήψεις.

Ωστόσο, κατά την άποψή μου, η μεταγενέστερη κοινωνία έδωσε υπερβολική σημασία στη λογική και στη θεωρητική εκπαίδευση.

Η εκπαίδευση άρχισε να βασίζεται κυρίως στα βιβλία, στην απομνημόνευση και στις εξετάσεις. Έτσι περιορίστηκε ο χρόνος που διαθέτει το παιδί για προσωπικές εμπειρίες, δημιουργία και πρακτική δραστηριότητα.

Η λογική γνώση είναι απαραίτητη για τον άνθρωπο, αλλά δεν μπορεί να αντικαταστήσει τη βιωματική.

6. Η ερήμωση των χωριών

Η εγκατάλειψη των χωριών δεν οφείλεται σε μία μόνο αιτία.

Σημαντικοί παράγοντες υπήρξαν η συγκέντρωση των οικονομικών δραστηριοτήτων στις πόλεις, η μείωση των ευκαιριών εργασίας στην ύπαιθρο, η αναζήτηση καλύτερων υπηρεσιών και συνθηκών ζωής, η

υποτίμηση των αγροτικών και πρακτικών επαγγελμάτων και η απομάκρυνση της εκπαίδευσης από τη βιωματική γνώση.

Ιδιαίτερη σημασία αποδίδω στον τελευταίο παράγοντα.

Το παιδί που μεγαλώνει χωρίς να γνωρίζει τη γη, τα φυτά, τα ζώα, τα εργαλεία και τη δημιουργική εργασία δυσκολεύεται να ανακαλύψει τις δυνατότητες που προσφέρει η ζωή στο χωριό.

Η εκπαίδευση, αντί να βοηθά το παιδί να ανακαλύψει τα χαρίσματά του, συχνά το προσανατολίζει αποκλειστικά προς τη θεωρητική μόρφωση και την επαγγελματική ζωή στις πόλεις.

7. Η παιδική εργασία και η βιωματική εκπαίδευση

Πρέπει να γίνεται σαφής διάκριση ανάμεσα στην εκμετάλλευση της παιδικής εργασίας και στην ασφαλή βιωματική εκπαίδευση. Η προστασία των παιδιών από την επικίνδυνη ή καταναγκαστική εργασία είναι απαραίτητη.

Όμως η συμμετοχή ενός παιδιού σε κατάλληλες, ασφαλείς και εποπτευόμενες πρακτικές δραστηριότητες αποτελεί μια διαφορετική εκπαιδευτική διαδικασία.

Θεωρώ ότι ένα παιδί εννέα ετών δεν πρέπει να υποχρεώνεται να αφιερώνει ακόμη και δεκατέσσερις ώρες την ημέρα σε σχολείο, διάβασμα και άλλες οργανωμένες υποχρεώσεις. Χρειάζεται χρόνο για κίνηση, παιχνίδι, δημιουργία και προσωπική εμπειρία.

Η προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού, την οποία υποστηρίζουν οργανισμοί όπως η UNICEF, δεν πρέπει να συγχέεται με την απομάκρυνσή του από κάθε μορφή ασφαλούς πρακτικής μάθησης.

8. Η κυψέλη στο Δημοτικό Σχολείο

Σχηματαρίου

Μια προσωπική μου εμπειρία ενισχύει αυτή την πεποίθηση.

Στο Δημοτικό Σχολείο Σχηματαρίου πραγματοποιήθηκε μια εκπαιδευτική δραστηριότητα με κυψέλη μελισσών, την οποία μπορούσαν να παρατηρούν οι μαθητές.

Η εμπειρία αυτή συνδέθηκε με εκπαιδευτική αναγνώριση από τη UNICEF, όπως την έχω καταγράψει στην προσωπική μου αφήγηση.

Το σημαντικότερο όμως δεν ήταν η διάκριση. Ήταν η δυνατότητα των παιδιών να έρθουν σε πραγματική επαφή με τον κόσμο των μελισσών: να παρατηρήσουν, να αισθανθούν, να αποκτήσουν προσωπική εμπειρία και να ανακαλύψουν ενδιαφέροντα που ίσως δεν γνώριζαν ότι είχαν.

Αυτή η δραστηριότητα αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα της βιωματικής εκπαίδευσης που προτείνω.

9. Το σχολείο που προτείνω

Πιστεύω ότι από το νηπιαγωγείο μέχρι περίπου τα 15 χρόνια η εκπαίδευση πρέπει να στηρίζεται κυρίως στη βιωματική και πνευματική καλλιέργεια.

Κάθε σχολείο πρέπει να διαθέτει δικό του σχολικό κήπο, μικρό εργαστήριο κατασκευών, χώρους πρακτικής εκπαίδευσης, δυνατότητες γνωριμίας με τη φύση και την παραγωγή και οργανωμένες εκπαιδευτικές επισκέψεις.

Οι μαθητές πρέπει να επισκέπτονται, με κατάλληλη επίβλεψη, αγροκτήματα, μελισσοκομεία, εργαστήρια και χώρους παραγωγής.

Δεν αρκεί να διαβάζουν πώς αναπτύσσεται ένα φυτό. Πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να το φυτεύουν και να παρακολουθούν την ανάπτυξή του. Δεν αρκεί να διαβάζουν για ένα επάγγελμα. Πρέπει να γνωρίζουν από κοντά τις δραστηριότητές του.

Η βιωματική γνώση, κατά τη φιλοσοφική μου θέση, αποκτάται από την ίδια την εμπειρία και δεν αποτελεί μετατροπή της θεωρητικής γνώσης σε βιωματική.

10. Η οργάνωση της σχολικής ημέρας

Προτείνω για το Δημοτικό Σχολείο ένα εξάωρο εκπαιδευτικό πρόγραμμα με 70% βιωματική και 30% θεωρητική εκπαίδευση. Η κατανομή αυτή αποτελεί προσωπική εκπαιδευτική πρόταση.

Επιπλέον, προτείνω να μην υπάρχουν υποχρεωτικές εργασίες για το σπίτι, βαθμολογική κατάταξη και εξετάσεις στο Δημοτικό.

Η αξιολόγηση μπορεί να γίνεται με παρατήρηση της προόδου, συζήτηση και καθοδήγηση.

Σκοπός δεν είναι να ανταγωνίζονται τα παιδιά μεταξύ τους, αλλά να αναπτύσσουν τις προσωπικές τους ικανότητες.

11. Ο ρόλος του δασκάλου και η ανακάλυψη των χαρισμάτων

Ο δάσκαλος έχει καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη του παιδιού. Δεν πρέπει να περιορίζεται στη μετάδοση θεωρητικών πληροφοριών. Πρέπει να δημιουργεί ευκαιρίες ώστε το παιδί να ανακαλύπτει μόνο του τα χαρίσματά του.

Ένα παιδί μπορεί να έχει ιδιαίτερη ικανότητα στην καλλιέργεια, άλλο στη μηχανική, άλλο στη μουσική, άλλο στη φροντίδα των ζώων και άλλο στις επιστήμες.

Τα χαρίσματα αυτά, κατά τη φιλοσοφική μου αντίληψη, είναι δοσμένα από τον Θεό. Η βιωματική εκπαίδευση βοηθά το παιδί να τα ανακαλύψει.

Μετά τα 15 χρόνια, όταν η λογική ικανότητα έχει αναπτυχθεί περισσότερο, ο νέος μπορεί να επιλέγει συνειδητότερα την κατεύθυνση της εκπαίδευσης και της μελλοντικής του εργασίας.

12. Η ισότιμη αξία των επαγγελματιών

Η σημερινή κοινωνία συχνά θεωρεί ότι ο άνθρωπος που αποκτά πανεπιστημιακή μόρφωση είναι ανώτερος από εκείνον που ασχολείται με τη γεωργία, την κτηνοτροφία, τις κατασκευές ή άλλες χειρωνακτικές εργασίες. Κατά τη φιλοσοφική μου θεώρηση, αυτή η αντίληψη είναι λανθασμένη.

Κάθε άνθρωπος γεννιέται με διαφορετικά χαρίσματα, τα οποία θεωρώ δώρα του Θεού. Ένα παιδί μπορεί να έχει ιδιαίτερη ικανότητα στις επιστήμες, ενώ άλλο μπορεί να διαθέτει μεγαλύτερη ικανότητα στις πρακτικές και χειρωνακτικές δραστηριότητες. Δεν σημαίνει ότι το πρώτο παιδί είναι ανώτερο από το δεύτερο.

Η υπερβολική ενασχόληση με τη λογική γνώση δεν εξασφαλίζει απαραίτητα καλύτερες συνθήκες ζωής. Για ορισμένα παιδιά η χειρωνακτική εργασία μπορεί να προσφέρει μεγαλύτερη ικανοποίηση, οικονομική ανεξαρτησία και καλύτερη ποιότητα ζωής.

Η αξία του ανθρώπου δεν καθορίζεται από το πτυχίο ή το επάγγελμά του, αλλά ούτε και από την οικονομική του επιτυχία.

Η κοινωνία χρειάζεται εξίσου τον επιστήμονα, τον γεωργό, τον τεχνίτη και κάθε άνθρωπο που προσφέρει με την εργασία του. Αυτή η αντίληψη μπορεί να συμβάλει και στην αναγέννηση των χωριών.

13. Η απώλεια ευκαιριών βιωματικής ανάπτυξης

Κατά τη φιλοσοφική μου θεώρηση, κάθε παιδί γεννιέται με διαφορετικά χαρίσματα, τα οποία θεωρώ δοσμένα από τον Θεό.

Όταν ένα παιδί διαθέτει ιδιαίτερες ικανότητες στις χειρωνακτικές και πρακτικές δραστηριότητες, αλλά η κοινωνία το υποχρεώνει να ακολουθήσει κυρίως θεωρητική εκπαίδευση, μπορεί να χάσει πολύτιμα χρόνια από την ανάπτυξη των χαρισμάτων του.

Σύμφωνα με τη θεωρία μου, η κυτταρική ικανότητα γνώσης είναι μέγιστη κατά τη γέννηση και μειώνεται σταδιακά με την ηλικία. Αν ένα παιδί δεν αξιοποιήσει τις βιωματικές ευκαιρίες μέχρι περίπου τα 15 χρόνια, η ικανότητά του να μαθαίνει βιωματικά δεν χάνεται οριστικά, αλλά μειώνεται δραματικά. Μπορεί να εξακολουθήσει να μαθαίνει και αργότερα, με μεγαλύτερη προσπάθεια και περισσότερες επαναλήψεις.

Το παιδί μπορεί έτσι να οδηγηθεί σε μια επαγγελματική πορεία που δεν ανταποκρίνεται στις πραγματικές του ικανότητες και επιθυμίες.

Η κοινωνία δεν πρέπει να προσαρμόζει όλα τα παιδιά στο ίδιο εκπαιδευτικό πρότυπο. Η εκπαίδευση πρέπει να βοηθά κάθε παιδί να ανακαλύψει τον δικό του δρόμο.

Αυτή είναι η προσωπική μου φιλοσοφική ερμηνεία. Η δραματική μείωση της βιωματικής ικανότητας σε αυτή την ηλικία αποτελεί μέρος του θεωρητικού μου μοντέλου και δεν έχει επιβεβαιωθεί επιστημονικά ως καθολικός κανόνας.

14. Η Φινλανδία και η ανάγκη αλλαγής της εκπαίδευσης

Το εκπαιδευτικό σύστημα της Φινλανδίας αποτελεί ενδιαφέρον παράδειγμα, επειδή δίνει σημασία στο παιχνίδι, στην ευημερία του μαθητή, στις πρακτικές δραστηριότητες και στη συνεργασία.

Δεν εφαρμόζει όμως αυτούσια την αναλογία 70% βιωματικής και 30% θεωρητικής εκπαίδευσης που προτείνω.

Η δική μου πρόταση προχωρά περισσότερο, δίνοντας στη βιωματική γνώση κεντρική θέση κατά τα πρώτα δεκαπέντε χρόνια της ζωής.

Πιστεύω ότι μια τέτοια αλλαγή μπορεί να συμβάλει και στην αναζωογόνηση των χωριών. Τα παιδιά θα γνωρίζουν την παραγωγή, τη φύση και τις δυνατότητες της υπαίθρου. Έτσι, περισσότερα θα μπορούν να επιλέγουν συνειδητά να ζήσουν και να δημιουργήσουν στον τόπο τους.

15. Η επιστροφή στον πνευματικό άνθρωπο

Η εκπαίδευση δεν πρέπει να αποβλέπει μόνο στην απόκτηση γνώσεων και επαγγελματικών προσόντων. Πρέπει να συμβάλλει στη διαμόρφωση ανθρώπων που γνωρίζουν τις δυνατότητες και τις αδυναμίες τους.

Κατά τη φιλοσοφική μου θεώρηση, η υπερβολική εμπιστοσύνη στην ανθρώπινη λογική μπορεί να οδηγήσει στον εγωισμό και στην ψευδαίσθηση της παντοδυναμίας. Ο άνθρωπος πιστεύει ότι μπορεί να καθορίσει τα πάντα στη ζωή του, ξεχνώντας ότι οι δυνατότητές του είναι περιορισμένες.

Η βιωματική και πνευματική καλλιέργεια τον βοηθά να γνωρίσει τον εαυτό του και να αναγνωρίσει τα όριά του.

Γι' αυτό θεωρώ ότι η εκπαίδευση πρέπει να ξεκινά από τον πνευματικό άνθρωπο και στη συνέχεια να προχωρά στη βαθύτερη γνώση της ανθρώπινης κοινωνίας.

Συμπέρασμα

Η σημερινή εκπαίδευση πρέπει να επανεξετάσει τη σχέση της με τη βιωματική γνώση.

Κατά τη φιλοσοφική μου θεώρηση, η κυτταρική γνώση είναι θεϊκή και ανώτερη από την ανθρώπινη λογική γνώση. Η λογική αποτελεί πολύτιμο δώρο του Θεού, αλλά δεν μπορεί να αντικαταστήσει τη γνώση που αποκτά το σώμα μέσα από την εμπειρία.

Πρώτα μαθαίνει το σώμα και από το σώμα μαθαίνει ο εγκέφαλος. Η λογική οργανώνει τη γνώση, δεν δημιουργεί τη βιωματική γνώση.

Πιστεύω ότι το παιδί πρέπει πρώτα να γνωρίσει τον Θεό και τον πνευματικό άνθρωπο και έπειτα να γνωρίσει βαθύτερα την ανθρώπινη κοινωνία.

Αν θέλουμε να βοηθήσουμε πραγματικά τα παιδιά, πρέπει να τους δώσουμε τη δυνατότητα να ζήσουν, να κινηθούν, να δημιουργήσουν και να ανακαλύψουν τις ικανότητές τους.

Η επιστροφή στη βιωματική και πνευματική εκπαίδευση μπορεί να αποτελέσει ένα σημαντικό βήμα για την ανάπτυξη του ανθρώπου και την αναγέννηση των χωριών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Το σώμα διδάσκει τον εγκέφαλο

Η γνώση δεν αποθηκεύεται μόνο στον εγκέφαλο. Κατά τη δική μου θεωρία, το σώμα και τα κύτταρά του διατηρούν πληροφορίες από τις εμπειρίες που έχουν βιώσει. Έτσι, η γνώση δεν είναι αποκλειστικά εγκεφαλική· υπάρχει και μια μορφή κυτταρικής και σωματικής μνήμης.

Όσο περισσότερες φορές επαναλαμβάνουμε μια πράξη, τόσο βαθύτερα αυτή αποτυπώνεται στο σώμα. Οι συνεχείς επαναλήψεις ενισχύουν τη βιωματική γνώση, μέχρι η κίνηση να γίνεται σχεδόν αυτόματα, χωρίς να χρειάζεται κάθε φορά συνειδητή σκέψη.

Αυτό το ονομάζω κυτταρική μνήμη. Όσο περισσότερες είναι οι επαναλήψεις, τόσο ισχυρότερο γίνεται το βίωμα και τόσο περισσότερο παραμένει στη μνήμη του σώματος και, κατά τη θεωρία μου, των κυττάρων.

Στον αθλητισμό φαίνεται καθαρά η ανάγκη συνεργασίας της λογικής με τη βιωματική και σωματική γνώση. Ο αθλητής χρησιμοποιεί τη λογική του για να κατανοήσει την τεχνική, να σχεδιάσει την κίνησή του, να διορθώσει τα λάθη του και να ακολουθήσει τις οδηγίες του προπονητή.

Όμως αυτό από μόνο του δεν αρκεί. Αν το σώμα δεν αποκτήσει, μέσα από την άσκηση και τις επαναλήψεις, την απαιτούμενη δύναμη, ταχύτητα, αντοχή, ακρίβεια και συντονισμό, η λογική γνώση από μόνη της δεν μπορεί να δημιουργήσει τη μεγαλύτερη επίδοση.

Κατά τη δική μου θεωρία, εδώ συναντώνται δύο μορφές γνώσης: η λογική γνώση, που καθοδηγεί και διορθώνει, και η κυτταρική-βιωματική γνώση, που αποκτά το σώμα μέσα από την επανάληψη.

Η λογική δείχνει στο σώμα τον δρόμο. Η επανάληψη μαθαίνει στο σώμα να τον ακολουθεί. Και η συνεργασία των δύο οδηγεί στην υψηλότερη επίδοση.

Επιστημονικά, η αυτοματοποίηση δεξιοτήτων συνδέεται κυρίως με τη νευροπλαστικότητα, την κινητική μνήμη και τις προσαρμογές του νευρομυϊκού συστήματος. Η ευρύτερη έννοια της «κυτταρικής μνήμης» όπως τη χρησιμοποιώ εδώ αποτελεί μέρος της προσωπικής μου φιλοσοφικής θεωρίας.

Η λογική γνώση δεν μετατρέπεται σε βιωματική

Η λογική μπορεί να εξηγήσει μια κίνηση, να οργανώσει την προσπάθεια και να διορθώσει λάθη. Δεν μετατρέπεται, όμως, η ίδια σε βιωματική γνώση. Το σώμα αποκτά τη δική του διακριτή γνώση αποκλειστικά μέσα από την πράξη, τις αισθήσεις, τις δοκιμές και τις επαναλήψεις.

Το σώμα και ο εγκέφαλος αποκτούν γνώση παράλληλα, αλλά με διαφορετικές λειτουργίες. Η βιωματική εμπειρία δίνει πληροφορία στον εγκέφαλο, ο οποίος την οργανώνει και τη συντονίζει. Η μαθημένη κίνηση διατηρείται μέσα στα συνεργαζόμενα συστήματα σώματος και εγκεφάλου. Γι' αυτό η φράση «Πρώτα μαθαίνει το σώμα και από το σώμα μαθαίνει ο εγκέφαλος» εκφράζει τη φιλοσοφική προτεραιότητα του βιώματος, όχι την απουσία συμμετοχής του εγκεφάλου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Η επανάληψη και η βιωματική γνώση

Η γνώση δεν αποκτάται μόνο με τη σκέψη. Ο άνθρωπος μαθαίνει και μέσα από την πράξη. Όταν μια κίνηση επαναλαμβάνεται πολλές φορές, παύει σταδιακά να χρειάζεται συνεχή συνειδητή καθοδήγηση.

Στην αρχή μιας νέας κίνησης μπορούμε να χρησιμοποιούμε συνειδητή λογική για να σχεδιάσουμε την προσπάθεια και να διορθώσουμε λάθη. Η βιωματική γνώση, ωστόσο, δεν προκύπτει από μετατροπή της λογικής γνώσης: αποκτάται ξεχωριστά, μέσα από την ίδια την πράξη και τις επαναλήψεις.

Ένα παιδί που μαθαίνει ποδήλατο στην αρχή σκέφτεται τις κινήσεις του και χρειάζεται βοήθεια. Ύστερα από πολλές προσπάθειες, το σώμα αποκτά την ικανότητα να κρατά την ισορροπία χωρίς το παιδί να σκέφτεται συνειδητά κάθε μικρή κίνηση.

Κατά τη δική μου θεωρία, οι επαναλήψεις ενισχύουν την κυτταρική και βιωματική γνώση. Όσο περισσότερες σωστές επαναλήψεις πραγματοποιούνται, τόσο βαθύτερα αποτυπώνεται η εμπειρία στο σώμα.

Η λογική γνώση επομένως δεν καταργείται. Συνεργάζεται με τη σωματική γνώση. Η λογική παρατηρεί, σχεδιάζει και διορθώνει, ενώ το σώμα μαθαίνει μέσα από την πράξη.

Κατά τη δική μου θεωρία, η κυτταρική ικανότητα γνώσης δεν παραμένει σταθερή σε όλη τη διάρκεια της ζωής. Είναι πολύ μεγάλη στην αρχή της ζωής και σταδιακά μειώνεται με την ηλικία.

Καθώς το σώμα γερνά και αρχίζουν μεταβολές όπως η απώλεια οστικής και μυϊκής μάζας, θεωρώ ότι μειώνεται παράλληλα και η ευκολία με την οποία το σώμα αποκτά καινούργια βιωματική γνώση. Η παλιά γνώση δεν εξαφανίζεται ξαφνικά, αλλά η δυνατότητα δημιουργίας και σταθεροποίησης νέων σωματικών δεξιοτήτων γίνεται σταδιακά δυσκολότερη.

Η οστεοπενία δεν θεωρώ ότι είναι από μόνη της η αιτία της απώλειας της γνώσης. Τη βλέπω περισσότερο ως ένα από τα σημάδια της γενικότερης γήρανσης του σώματος, η οποία, κατά τη θεωρία μου, συνοδεύεται από μείωση της κυτταρικής ικανότητας γνώσης.

Γι' αυτό ο μεγαλύτερος άνθρωπος χρειάζεται περισσότερες και συστηματικότερες επαναλήψεις από έναν νέο άνθρωπο. Το σώμα εξακολουθεί να μπορεί να μαθαίνει, αλλά χρειάζεται περισσότερο χρόνο και εξάσκηση.

Οι δύο καμπύλες της γνώσης

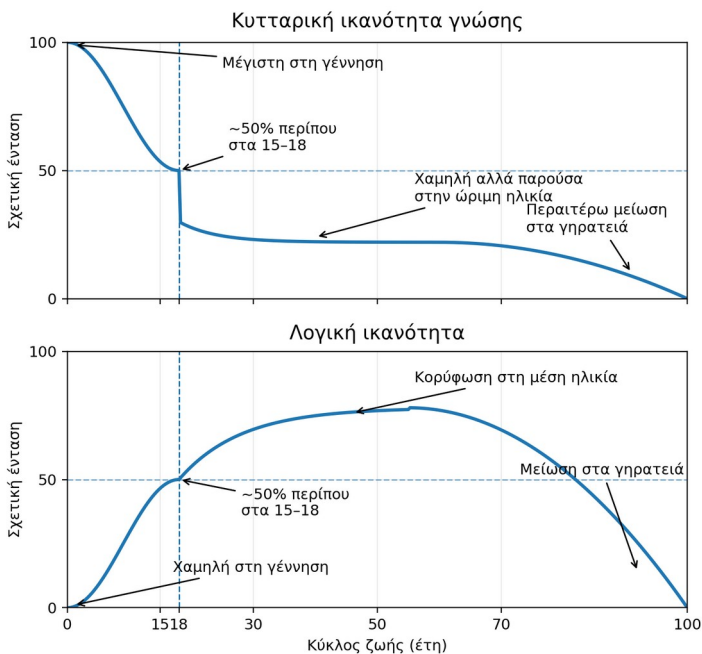
Στο δικό μου σχηματικό μοντέλο, η κυτταρική και βιωματική ικανότητα είναι μεγαλύτερη κατά τη γέννηση και μειώνεται με την ηλικία. Η λογική ικανότητα ξεκινά πολύ χαμηλά, αυξάνεται κατά την παιδική ηλικία και συνεχίζει να αναπτύσσεται αργότερα.

Τοποθετώ τη συνάντηση των δύο πορειών περίπου στα 15 έως 18 χρόνια, κοντά στο συμβολικό 50%. Οι ηλικίες και τα ποσοστά στο χειρόγραφο σχήμα εκφράζουν τη φιλοσοφική μου υπόθεση. Δεν αποτελούν μετρήσεις βιολογικής ή νοητικής ικανότητας.

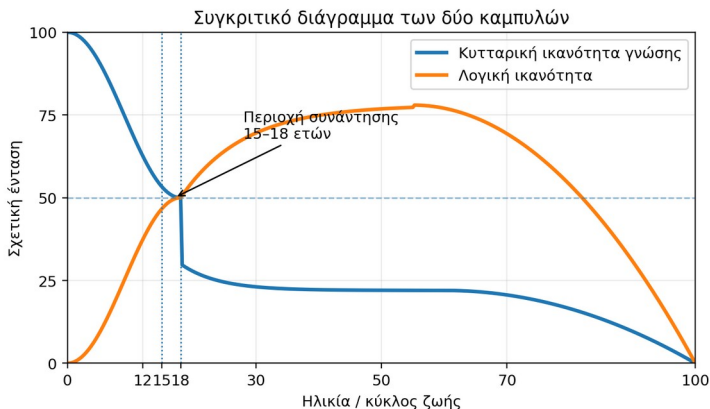
Πρώτα μαθαίνει το σώμα και από το σώμα μαθαίνει ο εγκέφαλος. Με τη λογική οργανώνουμε τη γνώση που αποκτά το σώμα μέσα από το βίωμα. Ο τρόπος που συνδέονται η σωματική εμπειρία, το νευρικό σύστημα και η συνειδητή κατανόηση παραμένει αντικείμενο

έρευνας· η δική μου φράση εκφράζει τη φιλοσοφική προτεραιότητα που δίνω στο βίωμα.

Οι δύο πορείες της γνώσης — σχηματική απεικόνιση

Διάγραμμα 1 — Καθαρή ανασχεδίαση του βασικού χειρόγραφου σχήματος του συγγραφέα για την κυτταρική και τη λογική ικανότητα.

Διάγραμμα 2 — Συγκριτική απεικόνιση των δύο καμπυλών και της περιοχής συνάντησης γύρω στα 15–18 έτη.

Σημείωση: Τα δύο διαγράμματα αποτελούν καθαρές σχηματικές αποδόσεις του προσωπικού θεωρητικού μοντέλου που αναπτύσσεται στο βιβλίο και όχι επιστημονικά μετρημένα δεδομένα.

Η λογική κατανοεί. Η επανάληψη διδάσκει. Το σώμα βιώνει. Και το βίωμα γίνεται γνώση.

Η άσκηση στην ώριμη ηλικία

Κατά το προσωπικό μου θεωρητικό μοντέλο, η κυτταρική ικανότητα γνώσης υποχωρεί με την ηλικία. Η εξάσκηση δεν επαναφέρει αυτή την ικανότητα στα επίπεδα της παιδικής ηλικίας· μπορεί, όμως, να επιβραδύνει τη λειτουργική έκπτωση και να βελτιώνει τη συνεργασία του σώματος με τον εγκέφαλο.

Έτσι η βελτίωση της επίδοσης σε μεγαλύτερη ηλικία δεν αποτελεί, στο δικό μου σχήμα, απόδειξη ότι αυξήθηκε η αρχική κυτταρική ικανότητα. Μπορεί να οφείλεται στην εξάσκηση, στην καλύτερη οργάνωση της κίνησης και στην αξιοποίηση της υπάρχουσας δυνατότητας. Οι θέσεις αυτές αποτελούν φιλοσοφικές ερμηνείες, όχι κλινικά μετρημένα ποσοστά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6ο

Τα όρια της ανθρώπινης λογικής και η θεϊκή γνώση

1. Η ανθρώπινη λογική

Ο άνθρωπος είναι προικισμένος με την ικανότητα της συνειδητής σκέψης, την οποία ονομάζουμε λογική.

Με τη λογική παρατηρεί, συγκρίνει, αναλύει, οργανώνει και προσπαθεί να ερμηνεύσει τον κόσμο που τον περιβάλλει.

Η λογική αποτελεί ένα πολύτιμο δώρο του Θεού προς τον άνθρωπο.

Ωστόσο, σύμφωνα με τη φιλοσοφική μου θεώρηση, η ανθρώπινη λογική έχει περιορισμένες δυνατότητες.

Μπορεί να ανακαλύπτει νόμους της φύσης, αλλά δεν σημαίνει ότι γνωρίζει την τελική αιτία της ύπαρξής τους.

Μπορεί να μελετά τη ζωή, χωρίς να έχει κατανοήσει πλήρως το μυστήριο της δημιουργίας της.

Η λογική είναι ένα ανθρώπινο εργαλείο γνώσης, αλλά δεν αποτελεί την ανώτερη μορφή γνώσης.

2. Η Θεϊκή γνώση

Σύμφωνα με την πίστη μου, η θεϊκή γνώση προηγείται της ανθρώπινης λογικής.

Ο άνθρωπος γεννιέται με ένα σώμα που ήδη διαθέτει τεράστιες δυνατότητες λειτουργίας, προσαρμογής και μάθησης.

Η καρδιά λειτουργεί, η αναπνοή αρχίζει, τα όργανα συνεργάζονται και το σώμα ανταποκρίνεται στις ανάγκες της ζωής χωρίς να απαιτείται συνειδητή σκέψη.

Αυτή την έμφυτη δυνατότητα του οργανισμού την εντάσσω στη δική μου φιλοσοφική έννοια της κυτταρικής ικανότητας γνώσης.

Θεωρώ ότι η βαθύτερη προέλευσή της είναι θεϊκή.

Δεν υποστηρίζω ότι τα κύτταρα σκέφτονται λογικά όπως ο άνθρωπος.

Υποστηρίζω ότι το σώμα διαθέτει μια διαφορετική ικανότητα λειτουργίας και μάθησης, την οποία η ανθρώπινη λογική δεν μπορεί να αντικαταστήσει.

3. Η διαφορά λογικής και κυτταρικής γνώσης

Η λογική γνώση αποκτάται με τη συνειδητή σκέψη, τη μελέτη και την επεξεργασία πληροφοριών.

Η βιωματική γνώση αποκτάται μέσα από την εμπειρία.

Ένας άνθρωπος μπορεί να γνωρίζει θεωρητικά όλους τους κανόνες της κολύμβησης χωρίς να μπορεί να κολυμπήσει.

Μόνο όταν μπει στο νερό και εξασκηθεί αποκτά την αντίστοιχη κινητική δεξιότητα.

Κατά τη θεωρία μου, το σώμα αποκτά τότε τη δική του βιωματική γνώση.

Η λογική γνώση δεν μετατρέπεται σε βιωματική. Η βιωματική γνώση αποκτάται ξεχωριστά, μέσα από την πράξη.

Οι δύο μορφές γνώσης συνεργάζονται, αλλά δεν ταυτίζονται.

4. Η ψευδαίσθηση της ανθρώπινης παντοδυναμίας

Ο άνθρωπος, όσο αναπτύσσει τη λογική του και τις επιστημονικές του δυνατότητες, μπορεί να δημιουργήσει την εντύπωση ότι είναι ικανός να ελέγξει τα πάντα.

Αυτή η αντίληψη αποτελεί, κατά τη φιλοσοφική μου θεώρηση, μία από τις βασικές εκδηλώσεις του ανθρώπινου εγωισμού.

Η επιστημονική πρόοδος είναι πολύτιμη, αλλά δεν σημαίνει ότι ο άνθρωπος γίνεται παντοδύναμος.

Η γνώση των φυσικών νόμων δεν συνεπάγεται απόλυτο έλεγχο της φύσης.

Η δυνατότητα θεραπείας ορισμένων ασθενειών δεν συνεπάγεται κατάργηση της γήρανσης και του θανάτου.

Ο άνθρωπος χρειάζεται να αναγνωρίζει τα όρια της λογικής του, χωρίς να απορρίπτει την αξία της.

5. Τα όρια της επιστήμης

Η επιστήμη έχει συμβάλει καθοριστικά στην κατανόηση της λειτουργίας του ανθρώπινου σώματος.

Έχει εξηγήσει πολλούς μηχανισμούς της μάθησης, της μνήμης, της κίνησης και της επικοινωνίας ανάμεσα στα κύτταρα και στον εγκέφαλο.

Ωστόσο, εξακολουθούν να υπάρχουν αναπάντητα ερωτήματα.

Η συνείδηση, η υποκειμενική εμπειρία και ορισμένες πλευρές της λειτουργίας του εγκεφάλου αποτελούν αντικείμενα συνεχιζόμενης έρευνας.

Κατά τη φιλοσοφική μου αντίληψη, η αδυναμία της ανθρώπινης γνώσης να εξηγήσει πλήρως την ύπαρξη και τη λειτουργία της ζωής αποτελεί ένδειξη των ορίων της λογικής.

Δεν θεωρώ ότι η επιστήμη είναι αντίπαλος της πίστης.

Θεωρώ ότι η επιστήμη εξετάζει τον κόσμο με τις δικές της μεθόδους, ενώ η πίστη αναζητά τη βαθύτερη πνευματική του προέλευση.

6. Η κυτταρική γνώση ως θεϊκό δώρο

Σύμφωνα με τη φιλοσοφική μου θεώρηση, η κυτταρική ικανότητα γνώσης είναι ένα θεϊκό δώρο που συνοδεύει τον άνθρωπο από τη γέννησή του.

Το σώμα διαθέτει δυνατότητες που δεν δημιουργούνται από τη συνειδητή λογική.

Το νεογέννητο αρχίζει να προσαρμόζεται στο περιβάλλον του, να αποκτά εμπειρίες και να αναπτύσσει νέες δεξιότητες.

Κατά τη θεωρία μου, αυτή η αρχική ικανότητα βρίσκεται στο μέγιστο επίπεδο κατά τη γέννηση και μειώνεται σταδιακά με την ηλικία.

Η λογική ακολουθεί διαφορετική πορεία, καθώς αναπτύσσεται με τις εμπειρίες και τη συνειδητή μάθηση.

Η μείωση της κυτταρικής ικανότητας δεν μπορεί να αναπληρωθεί απλώς με την αύξηση της λογικής γνώσης.

Αυτή η ηλικιακή πορεία αποτελεί προσωπικό μου θεωρητικό μοντέλο και όχι επιστημονικά επιβεβαιωμένη καμπύλη.

7. Η συνεργασία σώματος και εγκεφάλου

Ο άνθρωπος δεν αποτελεί δύο ανεξάρτητες υπάρξεις, ένα σώμα και έναν εγκέφαλο.

Ο εγκέφαλος είναι μέρος του σώματος και συνεργάζεται συνεχώς με τα υπόλοιπα όργανα και συστήματα.

Κατά τη φιλοσοφική μου θεώρηση, η βιωματική γνώση αποκτάται μέσα από τη σωματική εμπειρία, ενώ ο εγκέφαλος συμμετέχει στην οργάνωση και στον συντονισμό της.

Το σώμα και ο εγκέφαλος μαθαίνουν παράλληλα, με διαφορετικές λειτουργίες.

Η λογική μπορεί να καθοδηγεί τη συνειδητή προσπάθεια, αλλά δεν αντικαθιστά τη βιωματική μάθηση.

Γι' αυτό διατυπώνω τη βασική αρχή του βιβλίου μου:

«Πρώτα μαθαίνει το σώμα και από το σώμα μαθαίνει ο εγκέφαλος».

8. Η ανθρώπινη ζωή και η θεϊκή βούληση

Πιστεύω ότι ο Θεός έχει καθορίσει από τη γέννηση τον χρόνο ζωής κάθε ανθρώπου.

Η ιατρική μπορεί να αντιμετωπίζει ασθένειες, να προστατεύει την υγεία και να συμβάλλει στην παράταση της ζωής.

Κατά την προσωπική μου εκτίμηση, η επιστήμη μπορεί να προσθέσει περίπου πέντε έως δέκα χρόνια στον χρόνο που θα ζούσε διαφορετικά ο άνθρωπος.

Αυτή η εκτίμηση εκφράζει τη δική μου πεποίθηση και δεν αποτελεί επιστημονικά τεκμηριωμένο ανώτατο όριο.

Ο άνθρωπος οφείλει να φροντίζει την υγεία του και να αξιοποιεί τις δυνατότητες της επιστήμης.

Δεν πρέπει όμως να θεωρεί ότι μπορεί να καθορίσει απόλυτα τη διάρκεια της ύπαρξής του.

9. Η ταπεινότητα απέναντι στη δημιουργία

Η αναγνώριση των ορίων της ανθρώπινης λογικής δεν αποτελεί αδυναμία.

Αντίθετα, θεωρώ ότι αποτελεί προϋπόθεση πραγματικής σοφίας.

Ο άνθρωπος μπορεί να γνωρίζει πολλά και ταυτόχρονα να αναγνωρίζει ότι υπάρχουν ακόμη περισσότερα που δεν γνωρίζει.

Η επιστήμη προχωρεί μέσα από την έρευνα και την αμφισβήτηση.

Η πίστη, στη δική μου θεώρηση, οδηγεί τον άνθρωπο στην αναγνώριση της θεϊκής προέλευσης της δημιουργίας.

Η λογική είναι πολύτιμη, αλλά δεν πρέπει να οδηγεί στην ψευδαίσθηση της παντοδυναμίας.

10. Η ανωτερότητα της θεϊκής γνώσης

Η κεντρική θέση της φιλοσοφικής μου θεωρίας είναι ότι η θεϊκή γνώση είναι ανώτερη από την ανθρώπινη λογική.

Η κυτταρική γνώση, όπως την αντιλαμβάνομαι, αποτελεί έκφραση αυτής της θεϊκής δωρεάς μέσα στον ζωντανό οργανισμό.

Η ανθρώπινη λογική είναι επίσης δώρο του Θεού, αλλά αποτελεί διαφορετική και περιορισμένη λειτουργία.

Δεν μπορεί να δημιουργήσει από μόνη της τη βιωματική γνώση ούτε να αντικαταστήσει τις δυνατότητες του σώματος.

Μπορεί όμως να συνεργαστεί μαζί τους και να βοηθήσει τον άνθρωπο να αξιοποιήσει καλύτερα όσα του έχουν δοθεί.

Επίλογος

Ο άνθρωπος έχει αποκτήσει μεγάλες γνώσεις και έχει πραγματοποιήσει σημαντικά επιστημονικά επιτεύγματα.

Ωστόσο, η ανθρώπινη λογική δεν είναι παντοδύναμη.

Σύμφωνα με τη φιλοσοφική μου θεώρηση, η κυτταρική γνώση έχει θεϊκή προέλευση και είναι ανώτερη από τη συνειδητή ανθρώπινη λογική.

Οι δύο μορφές γνώσης είναι διαφορετικές και συνεργάζονται, χωρίς η μία να μετατρέπεται στην άλλη.

Η αναγνώριση των ορίων της λογικής δεν μειώνει την αξία της επιστήμης. Υπενθυμίζει στον άνθρωπο ότι η γνώση του δεν είναι απερίοριστη.

Ο άνθρωπος μπορεί να ανακαλύπτει και να αξιοποιεί τους νόμους της δημιουργίας, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι είναι και ο δημιουργός τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

Το βίωμα ως ανώτερη γνώση

Η λογική γνώση και η βιωματική γνώση δεν είναι το ίδιο πράγμα.

Η λογική γνώση είναι ανθρώπινη. Αναπτύσσεται σταδιακά με τη σκέψη, τη γλώσσα, την εκπαίδευση, την κοινωνική ζωή και τις εμπειρίες του ανθρώπου.

Η βιωματική γνώση, κατά τη δική μου θεώρηση, βρίσκεται βαθύτερα. Δεν χρειάζεται πάντοτε λογική εξήγηση. Το σώμα μπορεί να γνωρίζει πώς να εκτελέσει μια πράξη χωρίς ο άνθρωπος να μπορεί να περιγράψει λογικά όλες τις διαδικασίες που πραγματοποιούνται μέσα του.

Το νεογέννητο αποτελεί για μένα το καθαρότερο παράδειγμα. Τη στιγμή της γέννησης δεν διαθέτει ανεπτυγμένη λογική γνώση. Διαθέτει όμως τεράστια κυτταρική ικανότητα γνώσης. Το σώμα του προσαρμόζεται στη ζωή, αναπνέει, τρέφεται και μαθαίνει μέσα από το βίωμα.

Με την πάροδο των χρόνων η λογική ικανότητα αυξάνεται. Ο άνθρωπος μαθαίνει να σκέφτεται, να αναλύει, να συγκρίνει και να εξηγεί. Παράλληλα, κατά τη θεωρία μου, η αρχική κυτταρική ικανότητα σταδιακά μειώνεται.

Γι' αυτό θεωρώ ότι το βίωμα αποτελεί μια διαφορετική και βαθύτερη μορφή γνώσης. Η λογική μπορεί να περιγράψει ένα γεγονός. Το βίωμα όμως το έχει ζήσει.

Αυτή η σκέψη με οδηγεί και σε μια πνευματική διάσταση. Η λογική είναι ανθρώπινη και έχει όρια. Η βιωματική γνώση, αντίθετα, αγγίζει για μένα το ακατάληπτο και το θείο.

Στην εκκλησιαστική παράδοση συναντούμε τη σκέψη ότι εκείνο που φαίνεται ως μωρία του Θεού είναι σοφότερο από τη σοφία των ανθρώπων. Δεν το αντιλαμβάνομαι ως απόρριψη της ανθρώπινης λογικής. Το αντιλαμβάνομαι ως αναγνώριση των ορίων της.

Η λογική είναι πολύτιμη. Η επιστήμη είναι πολύτιμη. Μας επιτρέπουν να κατανοούμε ένα μέρος της πραγματικότητας. Δεν σημαίνει όμως ότι όσα δεν μπορεί σήμερα να κατανοήσει ή να μετρήσει ο άνθρωπος δεν υπάρχουν.

Κατά τη δική μου φιλοσοφική θεώρηση, η βιωματική γνώση προέρχεται τελικά από τον Θεό. Ο άνθρωπος δεν δημιουργεί όλους τους μηχανισμούς με τους οποίους λειτουργεί το σώμα του. Τους ανακαλύπτει και μαθαίνει να συνεργάζεται μαζί τους.

Η λογική προσπαθεί να κατανοήσει τη ζωή. Το βίωμα τη γνωρίζει επειδή τη ζει.

Το βίωμα είναι ανώτερη γνώση.

Η κυτταρική γνώση ως θεϊκό δώρο

Η κυτταρική γνώση είναι θεϊκή και, κατά τη φιλοσοφική μου θεώρηση, σαφώς ανώτερη από την ανθρώπινη λογική γνώση. Η λογική είναι ανθρώπινη λειτουργία, δώρο επίσης του Θεού, αλλά περιορισμένη. Δεν μπορεί από μόνη της να αντικαταστήσει όσα το σώμα αποκτά βιωματικά.

Στην Α΄ προς Κορινθίους επιστολή (1:25), ο απόστολος Παύλος εκφράζει ότι το φαινομενικά «μωρόν» του Θεού είναι σοφότερο από τους ανθρώπους. Δεν χρησιμοποιώ τον λόγο αυτόν ως επιστημονική απόδειξη για τους μηχανισμούς της βιολογίας, αλλά ως πνευματικό άξονα για να διατυπώσω τα όρια της ανθρώπινης σοφίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

Το σώμα, η μνήμη και η Άκτιστη πραγματικότητα

Η γνώση, κατά τη δική μου θεώρηση, αρχίζει από το σώμα. Το σώμα έρχεται πρώτο σε επαφή με την πραγματικότητα: αισθάνεται, κινείται, δοκιμάζει, προσαρμόζεται και αποκτά βιωματική γνώση. Υποστηρίζω ότι οι μνήμες αυτής της εμπειρίας δεν περιορίζονται στη συνειδητή λογική λειτουργία του εγκεφάλου, αλλά συνδέονται βαθύτερα με τα κύτταρα και τα συστήματα του σώματος.

Από το σώμα μεταφέρεται συνεχώς πληροφορία προς τον εγκέφαλο. Ο εγκέφαλος μπορεί να οργανώσει μέρος αυτής της πληροφορίας και να την επεξεργαστεί λογικά. Έτσι η πορεία που προτείνω είναι: βίωμα, κυτταρική γνώση, πληροφορία προς τον εγκέφαλο και λογική επεξεργασία.

Η επιστήμη περιγράφει τη συνηθισμένη ύλη ως ένα μικρό μέρος του συνολικού περιεχομένου του Σύμπαντος, ενώ το μεγαλύτερο μέρος αποδίδεται στη σκοτεινή ύλη και τη σκοτεινή ενέργεια. Για μένα αυτή η εικόνα έχει και μεταφυσική σημασία. Θεωρώ ότι για την ανθρώπινη ύπαρξη η αθέατη πραγματικότητα συνδέεται με την άκτιστη ουσία και το θείο.

Η ταύτιση αυτή δεν αποτελεί επιστημονικό συμπέρασμα ούτε καθιερωμένη θεολογική διδασκαλία. Είναι η προσωπική μου

φιλοσοφική θέση. Τα ποσοστά περίπου 5% και 95% λειτουργούν εδώ ως γέφυρα ανάμεσα στην κοσμολογική εικόνα και στη δική μου μεταφυσική ερμηνεία, όχι ως απόδειξη ότι η σκοτεινή ύλη ή η σκοτεινή ενέργεια είναι ο Θεός.

Ο άνθρωπος, επομένως, δεν είναι για μένα μόνο σώμα και εγκέφαλος. Βρίσκεται στο σημείο συνάντησης του αισθητού με το αθέατο, του κτιστού με το Άκτιστο, της λογικής με το βίωμα.

Στη δική μου φιλοσοφική και πνευματική θεώρηση, η ύλη δεν υπάρχει ως ανεξάρτητη, αυτάρκης πραγματικότητα. Αυτό που αντιλαμβανόμαστε ως ύλη είναι η αισθητή μορφή της κτίσης· στη βαθύτερη διάστασή της θεωρώ ότι τα πάντα είναι πνευματικά. Η θέση αυτή εκφράζει την πίστη μου και δεν αποτελεί συμπέρασμα της φυσικής.

Η λογική γνωρίζει εκείνο που μπορεί να συλλάβει. Το βίωμα, όμως, αγγίζει εκείνο που η λογική δεν μπορεί ακόμη να περιγράψει.

Κτιστό, Άκτιστο και η συνεργεία του Αγίου Πνεύματος

Με απασχολεί το πώς το κτιστό αποτέλεσμα συνδέεται με το Άκτιστο, χωρίς να συγχέεται η δημιουργία με τον Δημιουργό. Στη δική μου φιλοσοφική αναζήτηση αναρωτιέμαι αν αυτό που ονομάζουμε ύλη είναι μορφή μιας βαθύτερης πνευματικής πραγματικότητας. Πρόκειται για προσωπική μεταφυσική υπόθεση, όχι για διαπιστωμένο συμπέρασμα της φυσικής ή για ακριβή διατύπωση επίσημου δόγματος.

Στη λατρευτική γλώσσα της Εκκλησίας η δημιουργία αποδίδεται στον Πατέρα διά του Υιού, συνεργεία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Η αναφορά αυτή καθοδηγεί την πνευματική μου ερμηνεία: καμία από τις τρεις υποστάσεις δεν νοείται απομονωμένη από τις άλλες. Δεν ισχυρίζομαι ότι η σκοτεινή ύλη και η σκοτεινή ενέργεια έχουν αποδειχθεί ταυτόσημες με το Άκτιστο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

Το τέλος της σωματικής γνώσης και η πνευματική πραγματικότητα

Ο θάνατος αποτελεί το όριο στο οποίο η σωματική ζωή, όπως τη γνωρίζουμε, ολοκληρώνεται. Το σώμα παύει να λειτουργεί και επιστρέφει στη γη.

Κατά τη δική μου πίστη και φιλοσοφική θεώρηση, με τον θάνατο η ψυχή χωρίζεται από το σώμα. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι όσα έζησε ο άνθρωπος είναι χωρίς νόημα ή ότι η πραγματικότητα εξαντλείται στη φθορά της ύλης.

Σε όλο αυτό το βιβλίο υποστήριξα ότι η γνώση δεν είναι μόνο λογική. Ο άνθρωπος μαθαίνει με το σώμα, με το βίωμα και με τη λογική. Οι εμπειρίες της ζωής διαμορφώνουν ολόκληρη την ύπαρξή του.

Κατά τη δική μου πνευματική θεώρηση, οι εμπειρίες και η γνώση της ζωής κατευθύνονται προς τον Πατέρα διά του Υιού, με τη συνεργεία του Αγίου Πνεύματος. Δεν παρουσιάζω αυτή τη θέση ως

επιστημονική διαπίστωση, αλλά ως μέρος της πίστης και της φιλοσοφικής μου αναζήτησης.

Το σώμα επιστρέφει στη γη. Όμως η γη και η ύλη δεν είναι για μένα κάτι αποκομμένο από την πνευματική πραγματικότητα. Στη βαθύτερη θεώρησή μου, τα πάντα είναι πνευματικά.

Όταν λέω ότι «το Πνεύμα παραμένει και στο χώμα», δεν εννοώ ότι η ψυχή του ανθρώπου εγκλωβίζεται στο σώμα ή στη γη. Εννοώ ότι ακόμη και αυτό που ονομάζουμε ύλη δεν βρίσκεται, κατά τη δική μου πίστη, έξω από την παρουσία και την ενέργεια του Θεού.

Έτσι το τέλος της σωματικής γνώσης δεν είναι, για μένα, το τέλος ολόκληρης της πραγματικότητας. Είναι το τέλος ενός τρόπου ύπαρξης και γνώσης μέσα στον αισθητό κόσμο.

Η ζωή αρχίζει με ένα σώμα που γνωρίζει πριν ακόμη μπορέσει να σκεφτεί. Και ολοκληρώνεται με ένα ερώτημα που η λογική από μόνη της δεν μπορεί να απαντήσει: τι από όλα όσα ζήσαμε περνά πέρα από τα όρια του αισθητού;

Η ζωή δεν πεθαίνει, αλλά αλλάζει μορφή

Κατά τη δική μου πνευματική θεώρηση, η ζωή δεν εξαντλείται σε αυτό που οι αισθήσεις καταγράφουν. Με τον βιολογικό θάνατο παύει η λειτουργία του οργανισμού, αλλά η δημιουργία δεν αποκόπτεται από τη θεϊκή παρουσία.

Το χρώμα, η πέτρα και όσα ονομάζουμε άψυχη ύλη δεν βρίσκονται, στην προσωπική μου αντίληψη, έξω από τη θεϊκή παρουσία. Όταν λέω ότι η ζωή αλλάζει μορφή, διατυπώνω μια πνευματική πίστη για τη βαθύτερη πραγματικότητα και όχι ισχυρισμό ότι η βιολογική ζωή ενός ατόμου συνεχίζεται μέσα στο χρώμα. Η ψυχή δεν εγκλωβίζεται στη γη.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ξεκίνησα αυτή την αναζήτηση από ένα απλό ερώτημα: τι είναι η ύλη; Στην πορεία το ερώτημα αυτό συνδέθηκε με άλλα: τι είναι ζωή, τι είναι γνώση, τι είναι άνθρωπος και ποια είναι η σχέση του με το Άκτιστο;

Η πορεία του βιβλίου με οδήγησε από την πρώτη αναπνοή του νεογέννητου στη βιωματική γνώση, από τη βιωματική γνώση στη λογική, από την παιδεία και την κοινωνία στα όρια της ανθρωπίνης σκέψης και, τελικά, στην πνευματική πραγματικότητα.

Η κεντρική μου θέση παραμένει ότι πρώτα μαθαίνει το σώμα. Η λογική έρχεται αργότερα για να οργανώσει, να εξηγήσει και να χρησιμοποιήσει ένα μέρος αυτής της εμπειρίας.

Δεν θεωρώ τη λογική εχθρό του βιώματος. Ούτε θεωρώ την επιστήμη αντίπαλο της πίστης. Η καθεμία απαντά με τον δικό της τρόπο σε διαφορετικά επίπεδα ερωτημάτων. Εκεί όπου υπάρχει επιστημονική γνώση, πρέπει να τη σεβόμαστε. Εκεί όπου προχωρώ πέρα από αυτήν, δηλώνω ότι εκφράζω τη δική μου φιλοσοφική και πνευματική θεώρηση.

Για μένα η ανθρωπίνη λογική είναι μεγάλη, αλλά όχι απεριόριστη. Ο αισθητός κόσμος είναι πραγματικός, αλλά δεν εξαντλεί όλη την

πραγματικότητα. Και ο άνθρωπος είναι σώμα, λογική, βίωμα και πνευματική αναζήτηση.

Με τον θάνατο η ψυχή χωρίζεται από το σώμα και το σώμα επιστρέφει στη γη. Η δική μου πίστη όμως με οδηγεί στην πεποίθηση ότι η βαθύτερη πραγματικότητα δεν παύει εκεί.

Τα πάντα είναι πνευματικά. Το Πνεύμα γνωρίζει τα πάντα. Και αυτό που εμείς βλέπουμε ως τέλος μπορεί να είναι μόνο το όριο της δικής μας αισθητής και λογικής γνώσης.

Δεν γράφω αυτές τις σκέψεις ως τελικές αποδείξεις. Τις καταθέτω ως μια προσωπική πορεία αναζήτησης, με την ελπίδα να γεννήσουν στον αναγνώστη όχι μόνο απαντήσεις, αλλά κυρίως νέα ερωτήματα.